

Pintér Tibor¹

A népességeloszlás mint biztonságpolitikai veszélyforrás kelet-afrikai példákon keresztül²

A kelet-afrikai államok számos nehézséggel néznek szembe, amelyek közül kiemelkedik az egyenlőtlen népességeloszlás, valamint a fővárosok elhelyezkedésének problémája. Előbbi számos tényezőtől függ, elsősorban a domborzati viszonyoktól, a megélhetési feltételektől és a klímától. A fővárosok pedig elsősorban gyarmati örökségnek tekinthetők, csakúgy, mint a határvonalak zöme, habár mindkét esetre vannak ritka ellenpéldák Kelet-Afrikában.

A tanulmány ceteris paribus módon vizsgálja, hogy az egyenlőtlen népességeloszlás, a relatíve nagy országterület és a fővárosok jelentette kihívás hogyan hat a kelet-afrikai államok viszonylatában. Minden más mellőzve van, nem kerülnek be egyéb indikátorok, amelyek befolyásolnák e három tényező hatását. A probléma vizsgálatához az elméleti keretet a centrum-periféria viszonyrendszer és a koncentrikus körök elmélete jelenti.

Kulcsszavak: Szomália, Mozambik, Tanzánia, Uganda, Szudán, Etiópia, Kenya, Kongói Demokratikus Köztársaság

Population Density as a Source of Security Threats Through East African Examples

East African states face a number of challenges, not least the uneven population density and the locations of their capitals. The former depends on a number of factors, notably topography, livelihoods and climate. The capitals are primarily a colonial legacy, as are most of the frontiers, although there are rare counter-examples of both in East Africa. The paper examines, ceteris paribus, the impact of uneven population density, relatively large land areas and capitals on African statehood. All other factors are excluded, and no other indicators are included that would influence the impact of these three factors. For this purpose, the system of center-periphery relations and the theory of concentric circles are applied.

Keywords: Somalia, Mozambique, Tanzania, Uganda, Sudan, Ethiopia, Kenya, Democratic Republic of Congo

Bevezető

Ha a szubszaharai Afrika biztonságpolitikai problémáit vizsgáljuk, napjainkban sokaknak elsősorban Nyugat-Afrika jut eszébe a dzsihádisták szervezetekkel és a közelmúltban lezajlott

¹ Pintér Tibor a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának doktori hallgatója.

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK „Alkalmazott katonai műszaki, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című pályázat keretében készült.

puccsokkal. Ugyanakkor Kelet-Afrika sem mentes a biztonsági kihívásoktól. Ennek történelmi okai vannak, és olyan globalizációs hátrányok társulnak hozzá, amelyek fokozzák az eddig is meglévő – gyakran az államisághoz köthető – problémákat. A tanulmány alapvetően a centrum-periféria elméleten keresztül próbálja megközelíteni a kelet-afrikai államok „genetikailag kódolt” rendellenességeit, így az elméleti keretrendszer Raúl Prebisch, Immanuel Wallerstein és Paul Krugman értelmezései adják. Ez alatt az állam olyan alkotóelemeire gondolok, amelyeknek a megváltoztatására nagyon korlátozott lehetőség van. A tanulmány kettőt emel ki ezek közül: az egyik az állam területe, a másik pedig a rendelkezésre álló népesség és annak egyenlőtlen elosztása. Ezek első ránézésre nem tűnnek súlyosnak, mégis meghatározzák egy állam működését, annak előnyeit és hátrányait.

A centrum-periféria modell szerint az iparosítási és az urbanizációs folyamatok révén kezdett el egyre nagyobb mértékben mélyülni a szakadék a globális észak és dél között. A tanulmány viszont államon belül igyekszik vizsgálni a globálisan megfogalmazott centrum-periféria jelenséget. Régióspecifikusan nézve a centrumterületek földrajzilag fontos régiókban helyezkednek el, ami vonzóvá teszi őket a külföldi cégek számára. Így olyan beruházások valósulnak meg, amelyek nagyobb működőtőkét, ezáltal nagyobb munkaerőt igényelnek. Ezek a folyamatok a periféria területeire negatív hatással vannak, mivel a centrum munkaerőhiánya a perifériákon élőket kezdi el bevonzni, és így a helyi gazdaságok munkaerő-igényes primer ágazataiban nem lesz elegendő munkaerő.³ Kelet-Afrika esetében is hasonló tendenciák figyelhetők meg, hiszen az urbanizáció révén elsősorban a fővárosok hatalmas metropoliszokká duzzadtak, a fővárostól távol eső vidéki területek viszont már kisebb mértékben részesültek a fejlesztésekből, ami a korábban felvázolt genetikai problémáknak is betudható. A tanulmány célja az alábbi hipotézisekre való regáláshoz szükséges logikai gondolatmenet ismertetése:

- A centrum-periféria jelenség jelen van országon belül is, ami kimutatható a népességeloszlási térképen.
- Az államok fővárosainak elhelyezkedése erős alapot adhat az állam instabilitására népességeloszlási szempontból.
- Önmagában az egyenlőtlen népességeloszlás is alapja a törékeny államiságnak.

Módszertan

Ahhoz, hogy érdemi válaszokat tudjunk kapni, szükség van a vizsgálat módszerének meghatározására és a kiindulópontok megalkotására. Elsősorban a vizsgálat térbeli és időbeli szerepét kell beazonosítani. Időbeli szempontból a geo-ref.net honlap által elkészített legfrissebb népességeloszlási térképeket veszem alapul, ami körülbelül az elmúlt tíz évet jelent. A vizsgált országok a szubszaharai Afrika keleti felén találhatóak, ábécérendben felsorolva a kilenc legnagyobb területű állam: Dél-Szudán, Etiópia, Kenya, a Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK), Mozambik, Szomália, Szudán, Tanzánia és Uganda. Számos kelet-afrikai ország kimarad a vizsgálatból, aminek a legfőbb oka az, hogy a szerzői

³ Klimczuk, Andrzej – Klimczuk-Kochańska, Magdalena (2019): *Core-Periphery Model*. In Romaniuk, Scott N. – Marton, Péter (szerk.): *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*. London: Palgrave Macmillan, 7–9.

ív adta keretek nem teszik lehetővé ennél több ország vizsgálatát, ezért a kisebb államok, mint például Eritrea vagy Ruanda, további elemzések fókuszpontjába kerülnek a jövőben.

A tanulmány alapvetően egy egyszerűsített modellt alkalmaz, azaz *ceteris paribus* módon kizár olyan elemeket, amelyek befolyásolják a kelet-afrikai folyamatokat, ugyanakkor bevonásuk szétfeszítené a vizsgálati keretet. Ki kell hangsúlyozni, hogy az afrikai államiság problémái és nehézségei sokrétűek, a tanulmánynak nem célja ezen problémák teljes egészének felsorolása és feltárása, csupán az alábbiakat veszi górcső alá:

- *A főváros szerepe és fontossága.* Ha a koncentrikus körök elméletéből indulunk ki, a főváros tekinthető a középpontnak az állami irányítás szempontjából. Már a prekoloniális időszakban, például az asantik⁴ esetében is így képzelték el a közigazgatást, és a fővárosból kiindulva határozták meg az állam határát, amelyet elsősorban abban mértek, hogy hány napig tart a kiépített úthálózaton eljutni a határig.⁵ Ez a gyarmati és a dekolonizáció érájában is fennmaradt, mivel a főváros a központi kormányzat székhelye, és általában a hatalom kivetítése is innen indul el. A kormány – jobb esetben – törekszik az állam minél nagyobb területe feletti közvetlen kontrollra. Ez rendszerint a fővárosból indul ki, a célja pedig, hogy minél több ember felett rendelkezzen kizárólagos és *de facto* joghatósággal, ami a legitimitását adhatja a végrehajtó hatalomnak. A kiindulópontot emiatt az jelenti, hogy a főváros elhelyezkedése akkor optimális, ha az ország közepén található, egy klasszikus centrumot biztosítva, ami sugaras szerkezetben kedvező feltételt nyújthat arra, hogy a központi kormány a határig kiterjessze a hatalmát. Ezután meg kell vizsgálni a körülötte lévő régiót, hogy mekkora népsűrűséget mutat. Minél magasabb aránya él a lakosságnak a fővárosban és a környező térségében, feltételezhető, hogy a központi kormány annál nagyobb részét tudja ellenőrzése alá vonni a lakosságnak, ami nagyobb biztonságot és legitimációt idézhet elő.
- *Az államok nagy területe.* Kelet-Afrikában államszervezési szempontból az egyik legfőbb probléma az államok nagy mérete, ami a gyarmati időkre vezethető vissza, ugyanis ezek a határvonalak kevés kivételtől eltekintve megegyeznek a gyarmati időkben lefektetett határvonalakkal, amikor a gyarmatosítóknak nem volt érdekük egy széttagolt, apróbb egységekre bontott területet igazgatni. A függetlenség után ezek a határok megmaradtak, viszont a kormányok képtelenek voltak teljesen betölteni a hatalmi vákuumot, kapacitáshiánnyal küzdöttek. Hasonlóan egyébként a gyarmati adminisztrációhoz, nem tudják teljesen betölteni a hatalmi jelenlétükkel ezeket a hatalmas tereket. Franciaország 643 801 ezer km²-en helyezkedik el,⁶ és 102,26-os átlagos népsűrűségével⁷ Európa egyik legmeghatározóbb állama területileg és népességszám szerint is. Az 1. táblázatban jól látha-

⁴ A 18–19. században az Asanti Birodalom volt Nyugat-Afrika legjelentősebb és legerősebb állama, virágzó gazdasággal és kereskedelemmel. A birodalom területe szinte teljesen lefedte a mai Ghánát. A britek 1902-ben annektálták a területet, koronagyarmattá téve. *Asante Kingdom*. [online]. Forrás: African Studies Centre Leiden [2024. 05. 30.].

⁵ Wilks, Ivor (1992): *On Mentally Mapping Greater Asante: A Study of Time and Motion*. *The Journal of African History*, 33(2), 181–182.

⁶ *France – Country Factsheet*. [online], 2024. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].

⁷ *French Republic*. [online], 2023. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

tók a vizsgált államok területei és az, hogy mekkora az átlagos népsűrűség négyzetkilométerenként. A tételmondat így az, hogy a nagy területű államok a kisebb népsűrűség miatt csökkentik a kormány hajlandóságát arra, hogy az állam egész területét irányítsa, hiszen a fővárostól messzebb lévő területeken nem tud annyi embert – és ezáltal erőforrást és adót – becsatornázni, mint amennyibe kerülne egy jól működő közigazgatás fenntartása.

- **Az egyenlőtlen népességeteloszlás.** Az 1. táblázatban szereplő átlagos népsűrűség azt feltételezi, hogy egy km²-re jut ennyi ember, ami persze csak elméletben igaz, hiszen számos tényező van, ami ezt az eloszlást torzítani tudja. Ilyenek például a geográfiai körülmények, vagyis a hegységek és a síkságok aránya, a tavak és a folyók jelenléte, valamint a sivatagok és az esőerdők is erősen meghatározzák a belakható tereket. A szubszaharai Afrika keleti részén szinte minden szélsőséges földrajzi és klimatikus állapot megtalálható. Közigazgatási szempontból ezeknek a természeti akadályoknak a leküzdése az egyik legfőbb kihívás, mivel ezeken a területeken túl a magasabb népsűrűségű régiókra a hatalom kivetítése kifejezetten problémás. Márpedig ha ez nem sikerül, akkor hosszú távon egy elzárt társadalom alakul ki, amely egyre inkább az államtól függetlenül működik, és veszélyforrást jelent a központi kormányzat számára. Ezek általában a fővárostól távol eső határvidékek, amelyek az elszeparáltságuk szintjével párhuzamosan működési területet adhatnak erőszakszervezeteknek, ezek pedig biztonságpolitikai veszélyt jelentenek. A kiindulópont így ennek kapcsán, hogy az egyenlőtlen népességeteloszlás a központi kormány legnagyobb kihívása, amely hosszú távon a stabilitást veszélyeztetheti, vagyis ezeknek a területeknek az integrálása kiemelt fontosságú.

1. táblázat: Kelet-Afrika államainak területi nagysága és népsűrűsége az adott naptári évben, területi nagyság szerint sorba rendezve

Ország	Terület (km ²)	Népsűrűség (fő/km ²)	A népsűrűség vizsgált éve
KDK	2 344 858	45,03	2020
Szudán	1 861 484	22,55	2018
Etiópia	1 104 300	95,23	2022
Tanzánia	947 300	65,18	2022
Mozambik	799 380	33,65	2017
Dél-Szudán	644 329	18,38	2017
Szomália	637 657	19,32	2014
Kenya	580 367	88,78	2023
Uganda	241 038	172,52	2020

Forrás: a szerző szerkesztése a The World Factbook és a Geo-Ref honlap Afrikára vonatkozó adatai alapján

Ahogy rámutattunk, a tanulmány *ceteris paribus* módon csak az államon belüli földrajzi és klimatikus viszonyokat, a főváros elhelyezkedését és a népességeteloszlást veszi figyelembe, így a vallási, a politikai és az etnikai megoszlást nem, valamint egyik erőszakszervezet jelenlétét, illetve az országok egymás közötti viszonyát sem. Emellett a tanulmány

feltételezi, hogy ezen államok kormányai kapacitáshiánnyal küzdenek, mivel a Fragile States Index legfrissebb listáján mindegyik a törékeny államok közé sorolható,⁸ aminek az egyik feltétele a kapacitáshiány – ha Stewart Patrick törékeny állam definíciójából indulunk ki: „az állam küzd a szuverén államisághoz kapcsolódó alapvető biztonsági, politikai és társadalmi funkciók ellátásával.”⁹ Történelmi szempontból a tanulmány csak azt a ténytet veszi figyelembe, hogy a dekolonizáció során csak kevés határ módosult, és ezek a közigazgatási rendszerek a gyarmati örökség részének tekinthetők. Másrészt az elemzés figyelmen kívül hagyja a külföldi jelenlétet, legyen az békemisszió, katonai segítség vagy egyéb pénzügyi segélyezés. Valamint nem említi, hogy az adott államban milyen konfliktusok vannak jelen, gondolok itt polgárháborúra, határ menti konfliktusokra és egyéb belső feszültségekre.

Az elméleti keret – a centrum-periféria jelenség és a koncentrikus körök elmélete

Ahhoz, hogy a vizsgálatot el lehessen kezdeni, szükség van a centrum-periféria elmélet rövid történeti ismertetésére. A centrum-periféria jelenség első tudományos kifejtése Raúl Prebisch nevéhez köthető, aki noha már 1929-ben említette, mégis az ENSZ Latin-amerikai Gazdasági Bizottságának készített 1950-es jelentésében fejtette ki először, amelynek címe: *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems* (Latin-Amerika gazdasági fejlődése és főbb problémái).¹⁰ A perifériát Latin-Amerika testesítette meg, míg a centrumot az iparosodott észak, elsősorban az USA és Európa. Alapvetően közgazdasági szempontból közelítette meg a lemaradás okát, miszerint a technológiai fejlődés az iparosodott országokban jelentkezik a legjobban. A periférián a nyersanyagtermelő országok nem jutnak hozzá ezekhez az innovációkhoz, nő a lemaradásuk, az iparosodásuk pedig lassú ütemben halad. A 20. században világszinten növekedésnek indult a termelékenységek, mégsem tudott a periféria akkora hasznot húzni ebből, mint a centrum.¹¹

Ezt az elméletet viszi tovább Immanuel Wallerstein a világrendszer szemléletében, amelyet 1974-ben publikált *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis* (A tőkés világrendszer felemelkedése és jövőbeli bukása: Az összehasonlító elemzés koncepciói) címmel.¹² Ő is közgazdasági alapokból indult ki, hasonlóan azonosítva az iparosodott centrumot és a hagyományos, jelen esetben fejletlen perifériát, az ezek közötti szakadékot pedig a kapitalizmus mélyítette tovább.¹³ Elmélete szerint e mélyülés oka a félperiféria léte, amely egyfajta átmeneti

⁸ Fund for Peace: *Fragile States Index Annual Report 2023*. [online]. Forrás: fragilestatesindex.org [2024. 05. 30.], 7.

⁹ Patrick, Stewart (2011): *Weak Links: Fragile States, Global Threats, and International Security*. Oxford: Oxford University Press, 8.

¹⁰ Klimczuk – Klimczuk-Kochańska 2019: 2–3.

¹¹ Economic Commission for Latin America (1950): *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*. New York: UN Department of Economic Affairs, 2.

¹² Wallerstein, Immanuel (1974b): *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*. *Comparative Studies in Society and History*, 16(4), 387–415.

¹³ Wallerstein, Immanuel (1974a): *The Modern World System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 391–392.

terület. Számos történelmi példát hoz rá, hiszen félperiféria lehet egy lecsúszott centrumból (a 17. századi Spanyolország és az olasz városállamok), illetve egy periféria is képes felfejlődni félperifériává (Japán a 19. században).¹⁴ Ezen területek nagyobb részesedést élveznek a világ gazdasági többletből, ami elsősorban a centrumtól függ, de a világ gazdaság túléléséhez elengedhetetlen. Viszont minél erősebb a félperiféria, annál gyengébbé válik a periféria gazdasági pozíciója.¹⁵

Paul Krugman az 1991-es, *Increasing Returns and Economic Geography* (Növekvő hozamok és gazdasági földrajz) című tanulmányában elsősorban gazdaságföldrajzi szemszögből közelítette meg a centrum-periféria problémakörét, amely lehet régióon vagy államon belüli is. A kiindulópontot a gazdasági termelés két típusából vezeti le: az agráriparból és a feldolgozóiparból. Előbbit alacsony hozam és fix adottságok, röghöz kötöttség jellemzi, vagyis a megfelelő földterület adja a mezőgazdasági termelés nagy hányadát. Utóbbi esetében pedig olyan helyeken jön létre feldolgozóüzem vagy gyár, ahol viszonylag nagy a kereslet, vagyis egy nagyobb népsűrűségű területen történik a munkavégzés, minimalizálva a szállítási költséget, minél olcsóbban eljuttatva az árut minél szélesebb rétegekhez. Előbbi általában a perifériára jellemző, utóbbi pedig mindig követi a centrumot, a legfejlettebb, viszonylag nagy embertömeget magában foglaló területeket.¹⁶

Alapvetően ezek az elméletek gazdasági aspektusból közelítik meg a problémát, pedig ez az államszervezésre és a közigazgatásra is rányomja a bélyegét, vagyis a világi/globális és a régiós szint helyett az államon belül is jelen vannak ezek a különbségek. Erről írt Jeffrey Herbst az afrikai államokra vonatkozó koncentrikus körök elmélete kapcsán, amelyet 2000-ben megjelent könyvében fejtett ki.¹⁷ A prekolonális időszakból kiindulva talán Wallerstein hármas felosztásához hasonlíthatunk a koncentrikus körök típusai. Először egy központi területről van szó, amely ebben az esetben a fővárost és a környező területet jelentette. Ezt egy olyan sáv követi, ahol a főhatalom közvetett hatalmat gyakorolt a függőségi viszonyok révén, és végül a periféria következik, ahol az állam csak adót szedett be, de nem foglalkozott az ott élőkkel, azok viszonylag autonóman éltek.¹⁸ Ez a prekolonális struktúra a gyarmati időszakban sem szűnt meg, mivel nagy kiterjedésű gyarmatok jöttek létre, amelyek a függetlenségük megszerzése után nagy területen néztek szembe az államszervezés problémáival. Közigazgatási szempontból külön kihívásnak tekinthető ezen államok egyben tartása, hiszen a kelet-afrikai országok természeti adottságai kihatnak a népességeloszlásra, egyedivé téve őket az államok vezetése számára. A korábban megjelölt államok népességeloszlásának bemutatása Jeffrey Herbst kategorizálása alapján történik. Fontos megjegyezni a népességeloszlás kapcsán, hogy a sötét szín más és más értéket jelöl országonként. Az adott ország átlagához hasonlítva lesz világosabb vagy sötétebb az árnyalat, így nem összehasonlítható más országok színmélységével.

¹⁴ Wallerstein 1974b: 407–408.

¹⁵ Wallerstein 1974b: 414–415.

¹⁶ Paul Krugman (1991): *Increasing Returns and Economic Geography*. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483–485.

¹⁷ Jeffrey Herbst (2000): *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press.

¹⁸ Herbst 2000: 41–43.

Földrajzi kihívást jelentő államok

Az első kategóriát Herbst a földrajzi kihívást jelentő államokként ismertette. A kiindulópontot az államok nagy területe adja, amikor az állam rendelkezik nagy népsűrűségű területekkel, de az esetek többségében ezek nem határosak egymással, egymástól távol helyezkednek el. A kihívás abban áll, hogy a távol eső, magas népsűrűségű területekre a központi kormányzat hogyan terjeszti ki a befolyását.¹⁹ A fővárosok elhelyezkedése alapvetően előnytelen, magas népsűrűségű területek veszik körül, de mégsem terjed ki országos szinten nagy létszáma a központi kormányzat közvetlen hatalma az ország nagy területe miatt. Ehhez a kelet-afrikai példák a következők: a Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK), Mozambik, Szomália, Dél-Szudán, Tanzánia, Etiópia és Uganda. A sorrend a szerző által megalkotott, ami a kategóriának teljes mértékben megfelelően a határértékig elmenőt foglalja magában.

Kongói Demokratikus Köztársaság

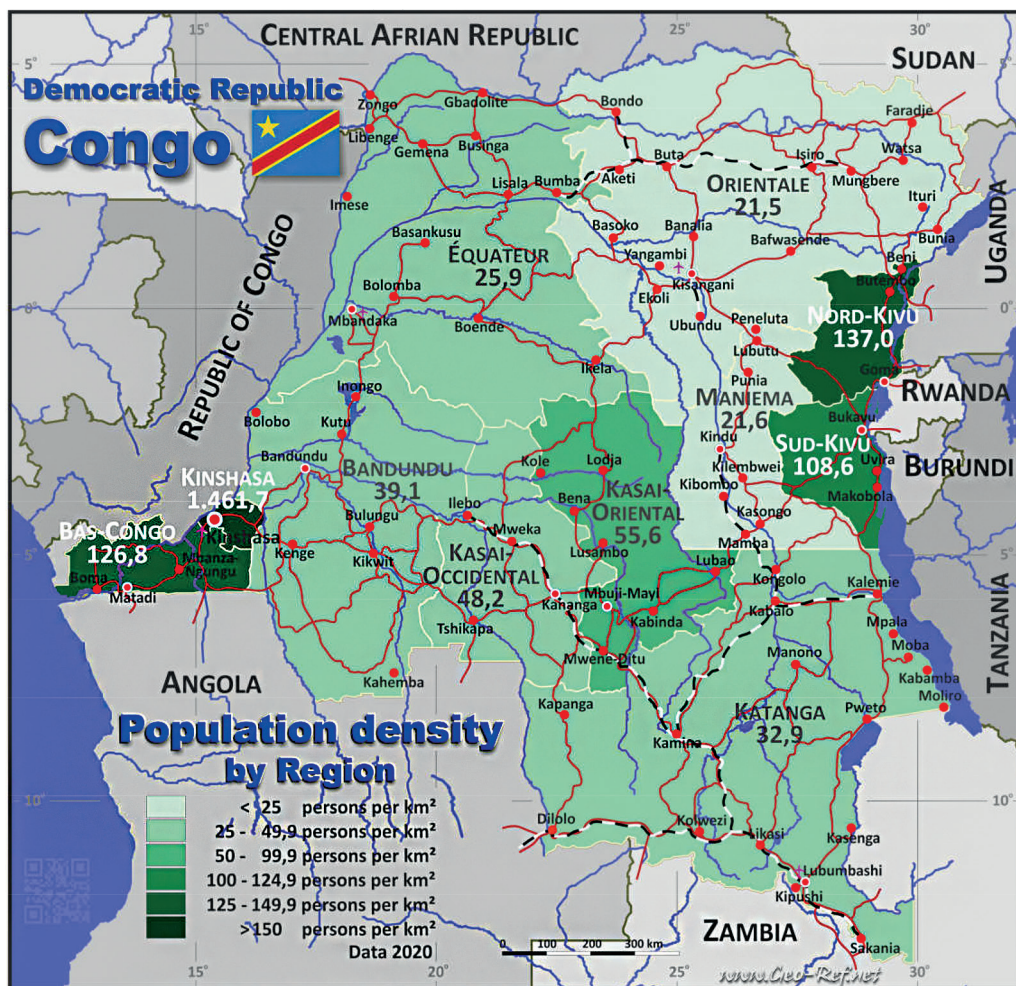
A KDK a szubszaharai Afrika legnagyobb területű állama, a 2020-as adatok szerint 2,3 millió km²-en²⁰ 105 millióan élnek.²¹ Afrika közepén helyezkedik el, az Egyenlítő mentén, így az ország területének jelentős részét sűrű esőerdők borítják, a keleti határvidéken pedig hegyvidékek találhatók.²² Ahogy az 1. ábrán látható, az egyik problémát a főváros, Kinshasa elhelyezkedése jelenti, mivel a nyugati régióban fekszik, a Kongó folyó mentén, ami stratégiai fontosságú az állam számára, viszont a központi hatalom kivetítése az ország keleti felére komoly kihívás. Ezt megnehezítik a hegyvidékek és a sűrű esőerdők okozta elérési problémák. Jól látható a népsűrűségben egyfajta sávosság, amelyet a nyugati részen a főváros és környezete képvisel, sötétebb szín látható a Kongó-medence közepén lévő régióban, valamint a keleti határvidéken, a Kivu tartományokban a tóvidékek részeként. Éles a különbség az északkeleti részen a többi régióhoz képest, amit az egyenlítői éghajlat és a földrajzi viszonyok okozhatnak, amelyek nehezen élhetővé teszik ezen területeket. További megállapítás, hogy az ország két leglakottabb régiója egymástól a lehető legmesszebb helyezkedik el, ami közigazgatási szempontból komoly probléma. Ezt súlyosbítják a földrajzi viszonyok, illetve az állam nagy területe, ami egymástól elszeparált ember-tömegeket mutat, alapot adva arra, hogy saját kultúrával, identitással és politikai akarattal rendelkezzenek a fővárostól távol eső, magas népsűrűségű területek.

¹⁹ Herbst 2000: 145–146.

²⁰ *Democratic Republic of the Congo*. [online], 2020. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

²¹ *Congo, Democratic Republic of the – Country Factsheet*. [online], 2024. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].

²² Besenyő János et al. (2010): *Országismertető. Kongói Demokratikus Köztársaság*. Székesfehérvár: MH Összshaderőnemi Parancsnokság, 6–7.

1. ábra: A Kongói Demokratikus Köztársaság népsűrűségi térképe 2020-as adatok alapján

Forrás: Democratic Republic of the Congo 2020

Mozambik

A mintegy 801 ezer km²-es²³ Mozambik földrajzi fekvése önmagában a közigazgatási nehézségek sorát jelenti. A KDK-val ellentétben Mozambik partvidéki állam közel 2500 km hosszú partvonallal, amelyhez korallzátonyok és kis szigetek tartoznak. A belső területek hatalmas füves fennsíkot alkotnak, amely az ország felét teszi ki, elsősorban annak északi részén. Az éghajlat trópusi, illetve szubtrópusi, de nem beszélhetünk sűrű esőerdőről, mint a KDK esetében.²⁴ A 2. ábrán először ki kell emelni a főváros elhelyezkedését: Maputo Mozambik déli sarkában található, emiatt ezen a részen magas a népsűrűség. Viszont a déli és az északi magasabb népsűrűségű területek között egy viszonylag kietlenebb zóna található. Habár a 2. ábra a régiók népsűrűségét vizsgálja, néhány esetben az ország északi felén kirajzolódik az a tendencia, amely mutatja, hogy a lakosság zöme a partvidékeken él, beleértve a tenger- és folyópartokat is. Utóbbiak egyfajta vízszintes sávot vágnak az ország függőlegesen fekvő tengelyében, lásd például a Manica és Sofala déli határát mutató sötét sávot az ország közepén. Az ország északi felének tengerparti régiói sűrűn lakottak, ami kihívás Maputo számára, mivel tőle közvetlenül északra a ritkán lakott terület jelent akadályt a hatalom közvetlen kiterjesztésére észak felé. Mégis a főváros és a környező part menti rész jelenti a legsűrűbb területeket, ami azt feltételezi, hogy jelentős mozambiki felett tud a kormány közvetlen kontrollt gyakorolni.

Szomália

Szomáliában körülbelül 17 millió szomáli²⁵ osztozik egy 637 ezer km²-es tengerparti sávon.²⁶ Az ország nagy része fennsíkon fekszik, amelyet északon hegységek szegélyeznek. Alapvetően meleg, száraz időjárás uralkodik a térségben, az északi rész száraz, a déli félszáraz klímájú. A terület zöme szavannás, ami a nomád állattartóknak kedvez.²⁷ A lakosság eloszlása hasonlít Mozambikéhoz, amely szintén partvidéki állam. A főváros, Mogadishu (Banadir közigazgatási régióhoz tartozik) a déli partvidéken helyezkedik el, amit jól mutat a sötét rész, vagyis a fővárosban és környékén lévő magas népsűrűség. Ez köszönhető a Juba és Shabelle folyók által bezárt termékeny, földművelésre alkalmas földterületeknek is. Szomália középső részén a lakosság aránya gyérebb, ellentétben az északi, hegyvidékes területekkel, ahol a mai Szomáliföld szintén az átlagnál sokkal magasabb népsűrűségű területeket foglal magában. Ha csak a földrajzi és a népsűrűségi adatokat vesszük figyelembe, elmondható, hogy a szomáliai államszervezés a mozambikihoz hasonló problémákkal küzd. Először is a főváros túl távol van a magas népsűrűségű északi résztől, emiatt a központi kormányzás hatalmi kivételése nehezen megoldható, a perifériaterületek önállóságát

²³ *Mozambique country profile*. [online], 2023. 05. 01. Forrás: BBC [2024. 05. 30.].

²⁴ *Mozambique History, Geography and Climate*. [online]. Forrás: mozambique.co.za [2024. 05. 30.].

²⁵ *Population, Total – Somalia*. [online]. Forrás: data.worldbank.org [2024. 05. 30.].

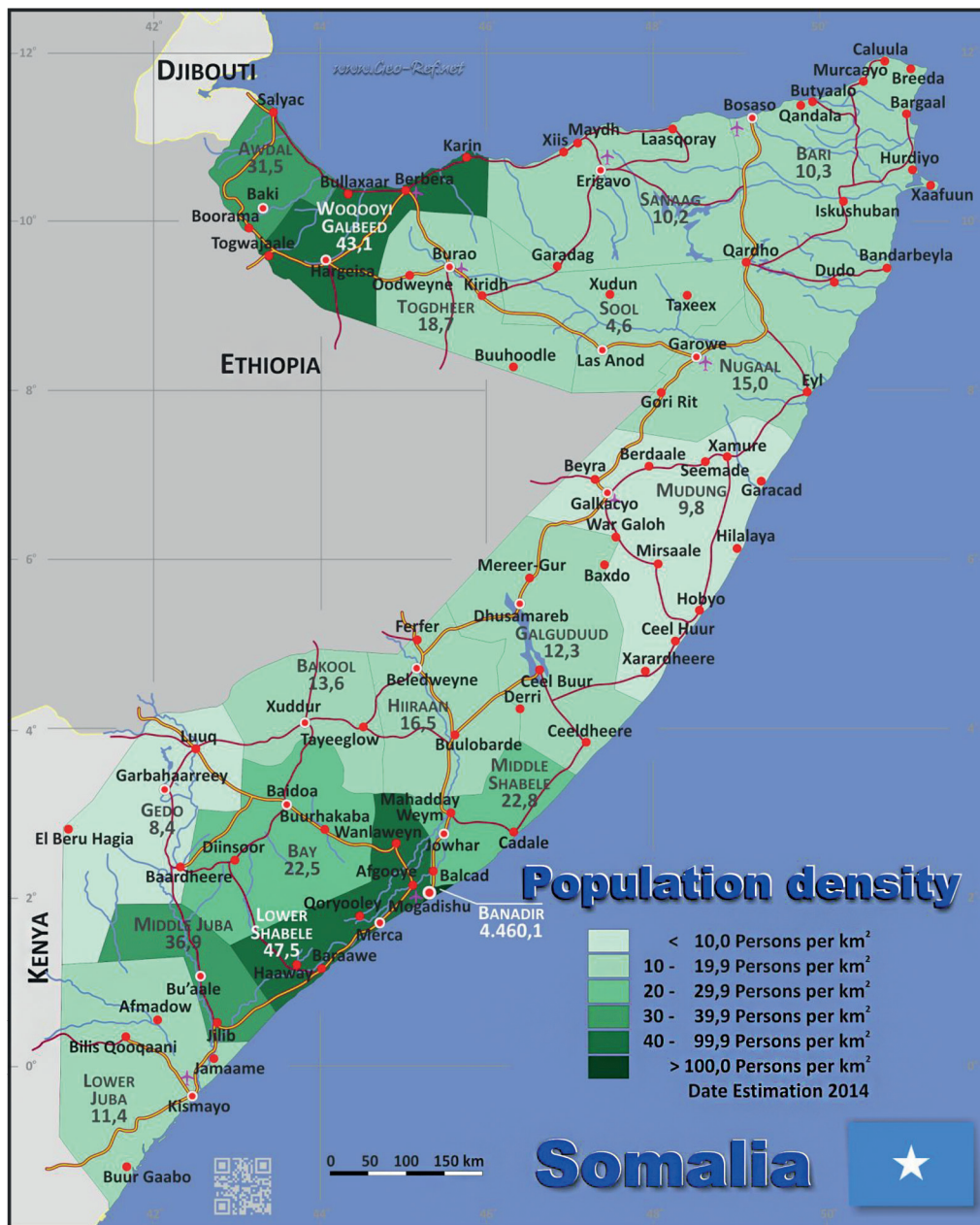
²⁶ Marsai Viktor – Hettyey András (2013): *Szomália. Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván*. Pécs: Publikon Kiadó, 10.

²⁷ Marsai–Hettyey 2013: 10–11.

Forrás: Republic of Mozambique 2017

nagy erőfeszítések árán lehet csak megakadályozni. Csakúgy, mint Maputo esetében, Mogadishu is egy sűrűn lakott területet ölel fel, vagyis a kormány közvetlen hatalma viszonylag sok emberhez jut el a főváros agglomerációjában élők miatt.

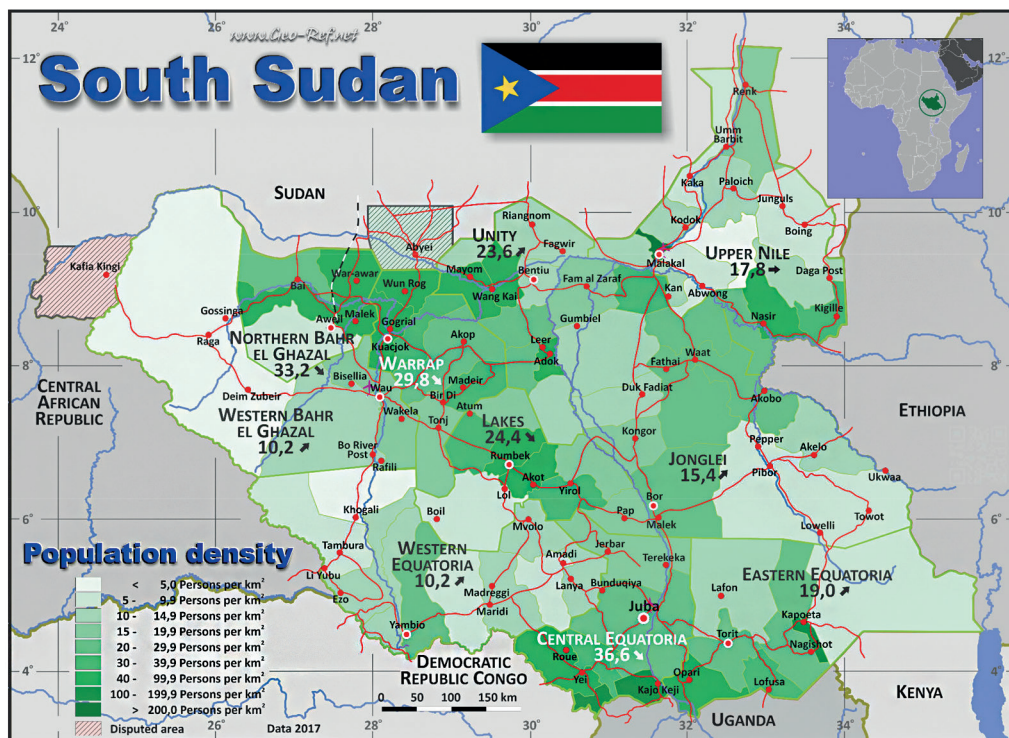

3. ábra: Szomália népsűrűségi térképe 2014-es adatok alapján

Forrás: Federal Republic of Somalia 2014

Dél-Szudán

Dél-Szudán 644 ezer km²-es kiterjedésével szintén a nagyobb területű államokhoz sorolható. Szinte mindenféle domborzati elem megtalálható itt. Az ország közepső területének északi felén egy hatalmas mocsár húzódik (4. ábra, a Lakes felirattól északkeletre), amely a Fehér-Nílus szárazföldi deltája. Az északi és a közepső területek alapvetően sík vidékek, innentől a déli határhoz közeledve egyre inkább emelkedik a terület az Etióp-magasföldre. Az éghajlat alapvetően forró trópusi, a csapadékmennyiség pedig a déli területeken a legnagyobb, észak felé haladva csökken. Dél-Szudán jelentős erdős területekkel rendelkezik, elsősorban a déli hegyvidéken, de az ország többi részén is előfordulnak nagy számban kiterjedt facsoportok, mivel az ország területének közel egyharmada erdő, körülbelül 40%-át borítja cserje és nagyjából 20%-át lágyszárú növényzet.²⁸ A mintegy 12 millió ország²⁹ meghatározó tényezője a Fehér-Nílus, amelynek a partján fekszik a főváros, Juba. A főváros elhelyezkedése szintén problémás, mivel az ország déli részén található,

4. ábra: Dél-Szudán népességekiosztási térképe 2017-es adatok alapján

Forrás: Republic of South Sudan 2017

²⁸ FAO (2015): *Country Profile – South Sudan*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1–3.

²⁹ *Republic of South Sudan*. [online], 2017. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

a legfontosabb azonban, hogy a legnagyobb népsűrűségű területek a főváros köré koncentrálódnak, azonban ezek inkább a határhoz vannak közel, nem pedig a fővároshoz. A lakosság döntő többsége egy északkeleti–délnyugati tengely mentén helyezkedik el, a térkép szerint sávos elrendezésben. Ez alól kivétel az északkeleti határvidék, az egyik legelszeparáltabb régió, nemcsak a fővárostól való távolság, hanem a körülötte lévő alacsony népsűrűségű területek miatt is. Államszervezési szempontból a központi kormányzat közvetlen hatalomkivetítése kevés állampolgárt érint, az ország északi felében elsősorban élnek az emberek, amit mutatnak a különálló sötétebb foltok a 4. ábrán. A középső részen lévő mocsaras területek, valamint az erdős részek még inkább nehezítik a központi hatalom megjelenését ezeken a területeken.

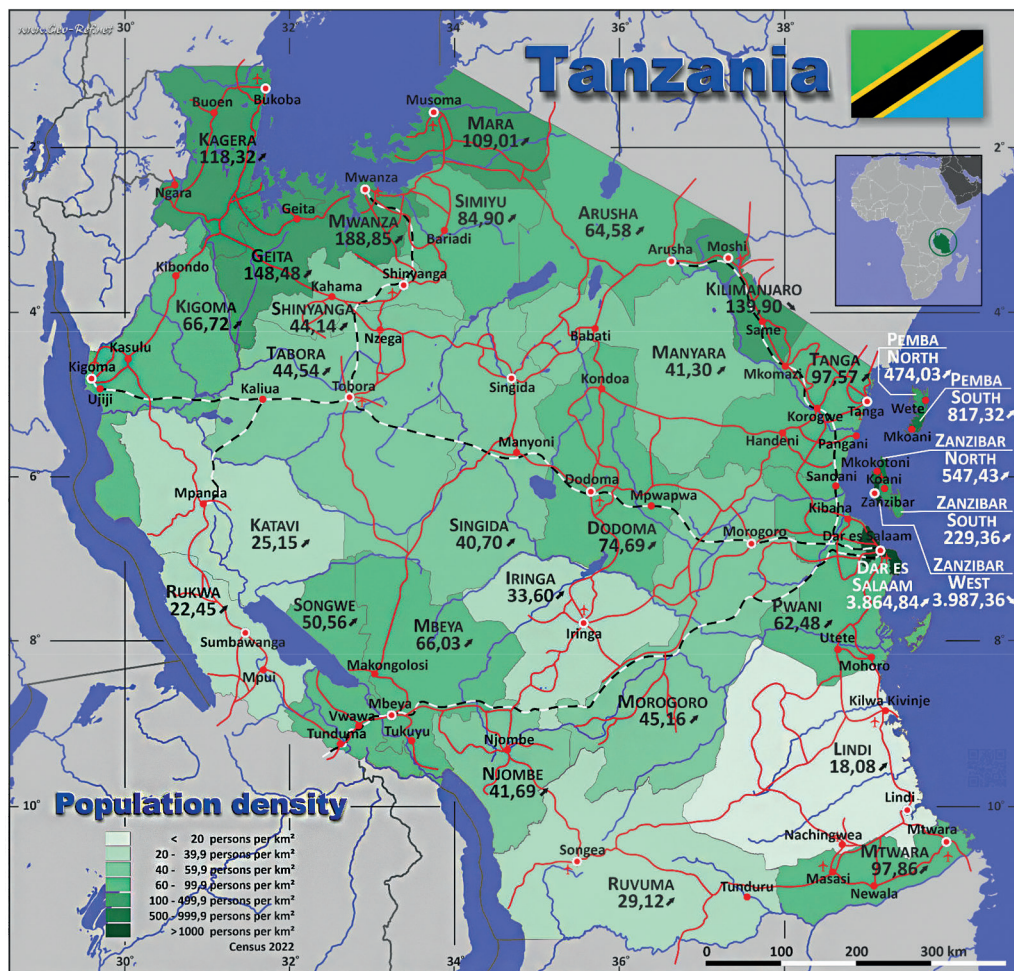
Tanzánia

A következő államok nem testesítik meg a Herbst által meghatározott kategória összes jellemzőit, egy részének mégis megfelelnek, ami miatt ebben a kategóriában kapnak helyet. Ezért a korábbi államokhoz képest meglepőnek tűnhet, hogy idekerül Tanzánia, hiszen viszonylag összefüggő, sötétebb árnyalatú területekből áll (5. ábra). De ha az ország méretét vesszük alapul, ami körülbelül 947 ezer km², a nagy területű afrikai államok sorába tartozik. Az óceánparti rész a legmélyebben fekvő terület, forró, párás klímával. Viszont az ország belsejébe haladva a tóvidékeken lévő hegyek miatt mérsékelt éghajlat uralkodik.³⁰ Az országban található fennsík szavannás. Tanzánia további különlegessége, hogy „két” fővárossal rendelkezik. Történelmileg Dar es-Salaam tekinthető annak, amely továbbra is kereskedelmi és kulturális központ, de Dodoma vált kormányzati székhellyé.³¹ Ha csak a népességheloszlást nézzük, Dodoma kormányzati székhellyé való kinevezése logikus, ám kockázatos lépésnek tűnik. Jól látszik, hogy a 61 milliós³² lakosság zöme a part menti területeken él. Ezek közül Dar es-Salaam körzetének a népsűrűsége a legmagasabb, főleg ha idesoroljuk a főváros közelében elhelyezkedő szigeteket, köztük Zanzibárt. A part menti főváros mellett a magas népsűrűségű területek feletti közvetlen befolyás kiterjesztésének földrajzi egyszerűsége szól. Egyértelmű hátrány a tóvidéken élő népek feletti kontroll kiépítése esetében a földrajzi távolság. Dodoma e téren egy jó megoldásnak tűnik, hiszen az ország közepén helyezkedik el, így a nyugati peremvidékek jobban elérhetők a központi kormányzat számára. Viszont a Dodoma körüli népsűrűség átlagosnak, vagy az alattinak mondható, vagyis a kormányzat közvetlen befolyása nem terjed ki akkora embertömegre, mint a nyugati, a keleti és bizonyos déli határterületeken, ahol a népsűrűség magasabb. Ez a főváros körüli stabil lakossági bázis hiányát jelenti, ami Dar es-Salaamnál megvan.

³⁰ *Tanzánia*. [online], 2023. 04. 19. Forrás: hu.adat.one [2024. 05. 30.].

³¹ *Tanzánia*. [online]. Forrás: afrikatanulmanyok.hu [2024. 05. 30.].

³² *United Republic of Tanzania*. [online], 2022. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

5. ábra: Tanzánia népességeloszlási térképe 2022-es adatok alapján

Forrás: United Republic of Tanzania 2022

Etiópia

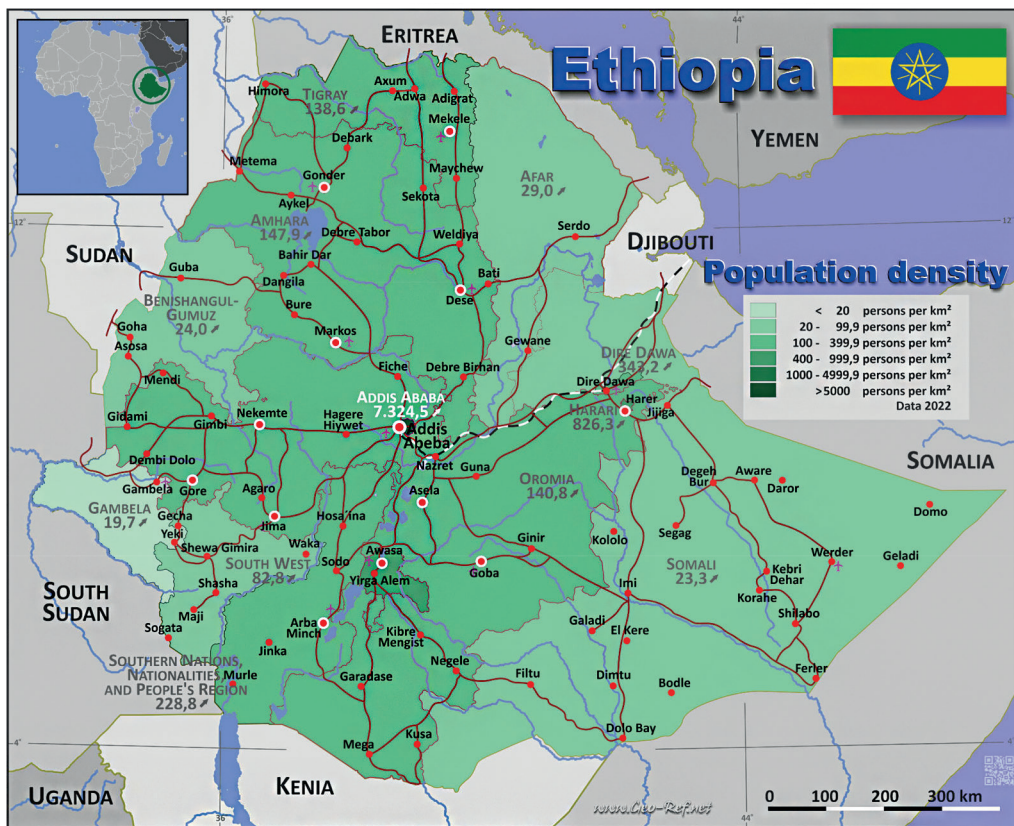
A kategóriákat tekintve ebbe a csoportba sorolható Etiópia is, még ha első ránézésre nem is tűnik idevalónak. Etiópia egy közel 129 milliós lakossággal rendelkező,³³ körülbelül 1,1 millió km² területű állam.³⁴ Földrajzilag magasföldön helyezkedik el, és további érdekesség, hogy nincs tengerpartja, vagyis a világ legnépesebb ilyen típusú országa.³⁵ A 6. ábra alapján első ránézésre egy jó fekvésű és elhelyezkedésű államnak tűnik. Ami előny, az a 19. században mesterségesen létrehozott főváros, Addisz-Abeba elhelyezkedése, amely éppen ezért az ország közepén található. A korábbiaktól eltérően Etiópia területe

³³ *Ethiopia Population*. [online]. Forrás: worldometers.info [2024. 05. 30.].

³⁴ *Ethiopia Country Profile*. [online], 2024. 01. 02. Forrás: BBC [2024. 05. 30.].

³⁵ Marsai Viktor (2020): *Országismertető. Etiópia*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 12.

áll a legközelebb egy kör alakhoz, középpontban a fővárossal, ami nagyon jó alapot ad a sugaras hatalomkiterjesztéshez. További előny, hogy a legmagasabb népsűrűségű területek a fővároshoz tartozó belső régiók, vagyis a kormányzati központ bázisát egy nagyobb népesség adja. A problémát elsősorban az ország nagy területe jelenti, és az ehhez tartozó szétszóródott lakosság. Elsősorban Etiópia északi és déli részén találhatók jelentősebb népsűrűségű régiók, ami csak a térképet elemezve kétséggé teszi, hogy a központi kormányzat ezeket a határ menti területeket hatékonyan tudná ellenőrizni. Ki kell emelni Etiópia keleti részének ritkábban lakott régióit, amelyek ellenőrzése szintén fontos lenne, hiszen a korábban említett Szomália két sűrűbben lakott régiója határos ezzel a térséggel, és a határvonalak itt sem természetesen, azaz nem folyó vagy hegyvonulat választja el a két országot egymástól, ami látható Etiópia egyenes határvonalalaiból. Összességében a főváros jó elhelyezkedése alapot adhatna egy erős, centrális kormányzáshoz, amely képes lenne a központi hatalom kiterjesztésére a határhoz minél közelebb, viszont az ország nagy területe és a lakosság szétszórt elhelyezkedése megnehezíti ezen kedvező államszervezési alap előnyeinek kihasználását. Ehhez hozzájön még az a megállapítás, hogy habár a főváros körzetében a legmagasabb a népsűrűség, mégsem lehet kijelenteni, hogy a lakosság döntő többsége a kormány közvetlen befolyása alá tartozna.

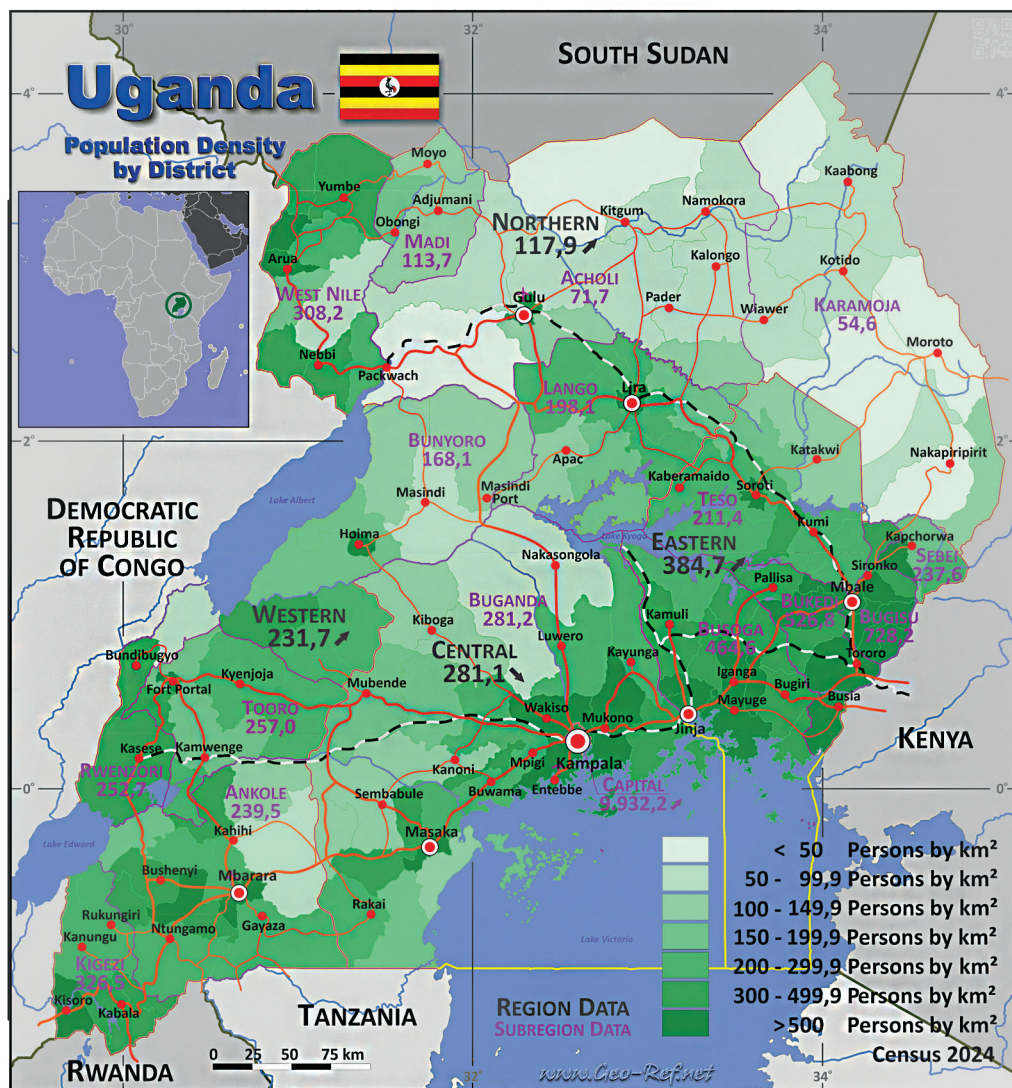

6. ábra: Etiópia népességhelosztási térképe 2022-es adatok alapján

Forrás: Federal Democratic Republic of Ethiopia 2022

Uganda

A kelet-afrikai területeket figyelembe véve Uganda az az ország, amely e kategória határát adja, hiszen nem beszélhetünk egy nagy területű államról és a korábbiakhoz hasonló, ritkán vagy alig lakott vidéki területekről. A 236 ezer km² területű,³⁶ több mint 41 millió lakossal³⁷ rendelkező Uganda domborzati viszonyai jelenthetik a legfőbb korlátot, egyrészt

7. ábra: Uganda népességeloszlási térképe 2020-as adatok alapján

Forrás: Republic of Uganda 2020

³⁶ Tarrósy István (2007): *Kenya–Uganda–Tanzánia. Kelet-afrikai Föderáció: álom vagy valóság?* *Afrika Tanulmányok*, 1(1), 48.

³⁷ *Republic of Uganda*. [online], 2020. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

azért, mert a kelet-afrikai fennsíkon található, így az ország területének zöme 1100 méteres tengerszint feletti magasságban fekszik. Másrészt számos tó veszi körül, és az ország maga a Nílus forrásvidékének része, ami miatt mocsaras területek is jellemzőek. Vagyis a terep nehezítő körülményt jelent a határ menti lakosság elérésére. Az éghajlat egyenlítői, vagyis trópusi, de a magasság ezt helyenként módosítja.³⁸ Uganda nem tartozik a legnagyobb területű államok közé, és a főváros, Kampala elhelyezkedése sem mondható hátránynak, figyelembe véve azt, hogy a legsötétebb részek a Viktória-tó partvidékén találhatók, vagyis a központi kormányzat közelébe eső régióban magas a népsűrűség, és a közelség miatt könnyebb a hatalmat kivetíteni ezekre a területekre. A problémát a határvidéken lévő többi tó jelentheti, hiszen ott is számottevő népsűrűségű területek vannak, és a közöttük lévő belső területen halványabb sáv mutatkozik meg, vagyis a térkép alapján itt is peremtársadalmak jöhetnek létre. Nyugat-Ugandában ez különösen kockázatos lehet, hiszen a KDK keleti határvidéke az egyik legsűrűbben lakott terület, amely a tóvidék túlsó oldalát jelenti, és ez még inkább növelheti a peremtársadalmak önállóságát, megnehezítve a kormányzat hatalomkiterjesztését ezen területekre. Uganda északkeleti része ritkábban lakott régió, ami akkor lenne komoly kockázat, ha egy hatalmas területű államról beszél-nénk, ami a következő kategóriának az alapproblémája.

Hátországgal rendelkező államok

A következő csoportot Herbst hátországoknak nevezi. Ezek az államok továbbra is nagy kiterjedésűek, de nem rendelkeznek elszórtan nagy népsűrűségű területekkel. A közepes vagy magas népsűrűségű területek általában az állam egy részére koncentrálnak, döntő többségben a felénél kisebb területre, a többi pedig egy igencsak ritka népsűrűségű rész, amelyet Herbst hátországnak titulál. Ezek tulajdonképpen üres területek, az állam részei, de szervesen nem tartoznak a közigazgatáshoz. A legnagyobb kihívás ezen területek integrálása az államszervezetbe, és ezáltal a hatékony ellenőrzés gyakorlása az állam egésze felett. Ezekben az országokban a főváros környéki területeken összpontosul a lakosság döntő többsége, úgyhogy az a személy, aki ebben az esetben a fővárost irányítja, tulajdonképpen az egész állam vezetéséért felel.³⁹ Ezen típusú országok elsősorban a Száhel-övezetben találhatók, klasszikus kelet-afrikai példának csak Szudánt lehet felhozni. Viszont Kenya népességheloszlása is beleillik ebbe a kategóriába.

Szudán

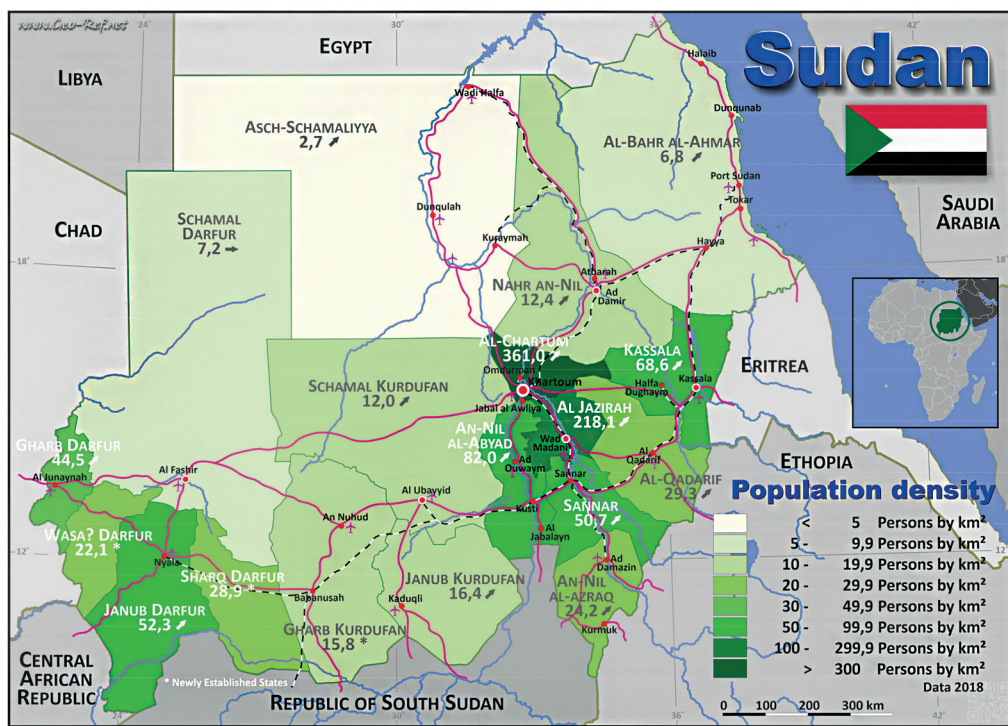
Szudán bő 1,8 millió km²-es területén körülbelül 48 millió ember osztozik.⁴⁰ Északon sivatagos területek találhatók, amelyek a csádi határvidéken már félsivatagos területté válnak, az etióp határnál pedig hegyvidék magasodik. A déli rész szavannák, mocsarak és féltrópusi

³⁸ *Uganda – Geography*. [online]. Forrás: washington.mofa.go.ug [2024. 05. 30.].

³⁹ Herbst 2000: 152–154.

⁴⁰ *Where is Sudan Located?* [online]. Forrás: sudanembassy.org [2024. 05. 30.]; *Population Growth in Sudan*. [online]. Forrás: worlddata.info [2024. 05. 30.].

esőerdők keveréke, a középső területet leginkább síkságok alkotják. Általánosságban véve az éghajlat forró, magas napközbeni hőmérséklettel, ami dél felé haladva fokozatosan csökken, egyre nagyobb esőzással tarkítva.⁴¹ A 8. ábrán jól látszik, hogy a főváros régiójában a legmagasabb a népsűrűség, amely az ország délkeleti részét foglalja magában. Viszont az északi és az északnyugati részek a sivatag miatt egy nagy területű háterszágot alkotnak, ahol igen alacsony népsűrűségről beszélhetünk. Az ábrán kirajzolódik a Nílus mint meghatározó közlekedési útvonal és vízforrás, amelyet az úthálózat is igyekszik lekövetni, ezzel valamilyen szintű hatalomkivetítési eszközt adva a központi kormány kezébe. Azonban az alacsony lakosság szám és az ezáltal felmerülő kapacitáshiány lehet a legfőbb probléma a térkép alapján. Nem szabad megfeledkezni a délnyugati határvidéken található magasabb népsűrűségű területekről, amelyek egy potenciális peremvidéki társadalmat képezhetnek, kiindulva abból, hogy a két sötétebb rész között egy halvány, ritka népsűrűségű terület húzódik.

8. ábra: Szudán népsűrűségi térképe 2018-as adatok alapján

Forrás: Republic of the Sudan 2018

⁴¹ *Sudan Geography*. [online]. Forrás: countryreports.org [2024. 05. 30.].

Kenya

Kenya körülbelül 51 millió⁴² lakossága 580 ezer km²-en él.⁴³ Az ország északi részének klímája száraz vagy félszáraz, a növényzet száraz bozótos, de a part mentén meleg, trópusi éghajlat található. A partvidéktől nyugatra haladva a tengerszint fokozatosan emelkedik, így termékeny fennsík és hegyvidék uralja ezt a területet.⁴⁴ Ha a népességheloszlási térképet nézzük (9. ábra), az hasonlít a Herbst által definiált hátsországra, a lakosság erősen délnyugatra koncentrálódik, a Mombasa környéki területet leszámítva itt összpontosul a lakosság döntő többsége, ami körülbelül az ország egyharmadát jelenti. E régión belül két sötét árnyalatú rész figyelhető meg: az egyik maga a főváros, Nairobi és környéke, a másik pedig a Viktória-tó partvidékén összpontosul. Az előző kategóriában tárgyalt államokkal szemben a főváros nincs messze azoktól a területektől, ahol a lakosság zöme él, ami azt jelenti, hogy a népességheloszlási adatok alapján a központi kormányzat a lakosság döntő többségére képes kiterjeszteni a hatalmát. Az ország további kétharmad területe ritkán lakott vidéknek tekinthető, viszont ezen belül is megfigyelhető egy világos sáv, amely a Szomáliával való határvidéknél egy árnyalattal sötétebb. Ha vetünk egy pillantást Szomália népességheloszlási térképére (3. ábra), a főváros jelentette népességi gócpont a déli területeken figyelhető meg, ami miatt a két ország között élő emberek szabad, illetve kevés akadályba ütköző áramlása feltételezhető. Emellett Mombasa magas népsűrűségű területei elszigeteltnek tűnnek a fővároshoz viszonyítva. Nagy kérdés e két térség közötti távolság áthidalása, hogy a központi kormány Kenya legfontosabb kikötője felett képes legyen közvetlen kontrollt gyakorolni.

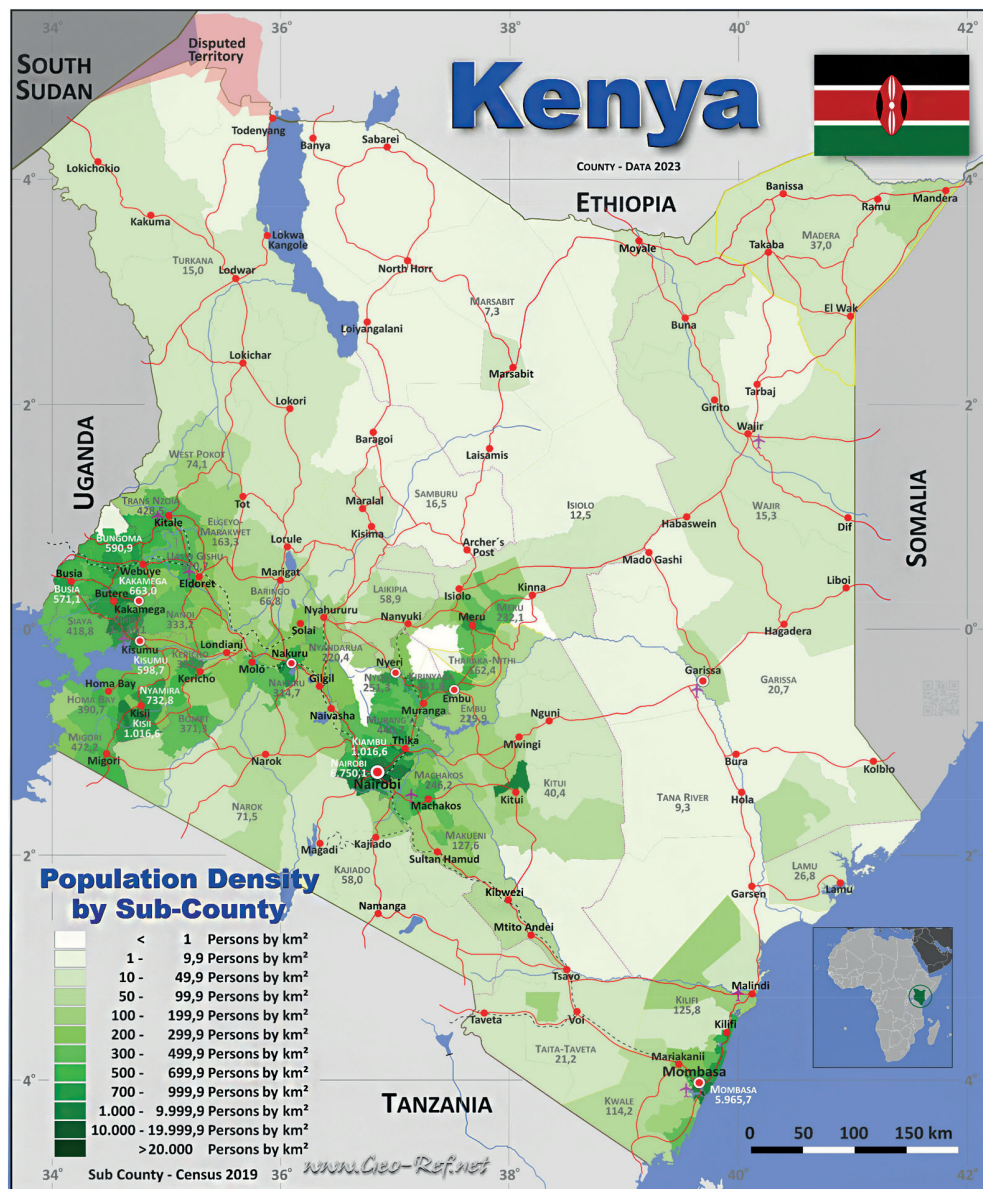
Következtetés

Alapvetően a centrum-periféria jelenség csak részben állapítható meg a népességheloszlási térképek alapján. A főváros mindenhol a centrumot testesíti meg, mivel a vizsgált országok döntő többségében eköré összpontosul egy jelentős népesség, ezt alátámasztják a főváros régiójában lévő magas népsűrűségi mutatók is. Ez alól mégis kivételt jelenthet Tanzánia, mivel az előbb említett megállapítás csak Dar es-Salaam esetében igaz, Dodómára már nem. Továbbá Ugandában a Kampala környéki régió sem tekinthető egyértelműen sűrűbbnek, mint a tőle északkeletre található régiók, a tóparti fekvése mégis alapot ad egy erős centrum létrehozásához. Az érdekes kérdés ez esetben Kenya, mivel Nairobi az ország belsejében fekszik, mégis a kikötőváros, Mombasa és környéke rendelkezik a legnagyobb átlagnépsűrűséggel. Viszont a kikötőváros azért nem tekinthető centrumnak, mert a térkép színeloszlását nézve el van szigetelve Kenya többi részétől, ehhez képest Nairobi fekvése kedvezőbb az országon belül ahhoz, hogy a centrum szerepkörét betöltse. A periférikus területek alapvetően nehezen azonosíthatók be, de a hátsorságok esetében a gyéren lakott területek egyértelműen azok. Azt sem szabad tényként kezelnünk, hogy a világos vagy a fakó régiók lennének a perifériák, mivel a fővárostól messze eső határterületek is

⁴² *Republic of Kenya*. [online], 2023. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].

⁴³ *Kenya – Country Factsheet*. [online]. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].

⁴⁴ *About Kenya – Geography*. [online]. Forrás: kenyaembassydc.org [2024. 05. 30.].

9. ábra: Kenya népsűrűségi térképe 2023-as adatok alapján

Forrás: Republic of Kenya 2023

alapot adhatnak párhuzamos társadalmak létezésére. Amit viszont ki lehet jelenteni, hogy az állam részéről a központi területek behatárolhatók a népességetelosztás alapján, viszont koncentrikus köröket nem lehet teljes bizonyossággal behúzni. Ehhez a kormányzat kapacitásának mértékére és a helyi viszonyok ismeretére lenne szükség, azonban ezek ki vannak zárva a modellből, így ezen tényezők számbavétele további elemzést igényel.

A következő hipotézis szerint a fővárosok elhelyezkedése alapot adhat az instabilitásra. Ez csak úgy formálható tézissé, hogyha pontosítunk, mivel a vizsgált kelet-afrikai államok zömében ez a mondat tényleg helytálló az ismertetett térképek alapján. Alapvetően a nagy területű államoknál Addisz-Abeba és Kampala fekvése mondható ideálisnak, ami feltételezhetne stabil államot, viszont ha a koncentrikus körök elméletét vesszük figyelembe, akkor a központi kormányzatnak e két országban egyértelműen könnyebb helyzete lenne a hatalom minél nagyobb területet lefedő kiterjesztésében, mintsem a KDK-ban, Szomáliában vagy Mozambikban, hogy a legellentétesebb példákat említsem. Ezeknél az országoknál a főváros a határterületek egyikén jött létre, a koncentrikus körök elmélete szerint azonban a fővárostól legmesszebb található határterületekre minimális eséllyel terjeszthető ki az állam hatalma. Szintén kivételnek kell tekintenünk Tanzániát, hiszen ha Dodomát vesszük alapul, akkor Etiópia és Uganda csoportjába kerül, ha pedig Dar es-Salaamot, akkor utóbbiakhoz sorolható. Felvetődik a kérdés, hogy a hátszágok esetében mennyire tekinthető ideálisnak a főváros elhelyezkedése, hiszen a zsúfoltabb régió közepén fekszik. A tanulmány következtetése szerint nem minősülnek előnyösnek, két okból kifolyólag: az egyik, hogy Szudán esetében a nyugati határvidék, Kenya esetében pedig a korábban említett Mombasa helyezkedik el távol a fővárostól, ami kétségsbe vonja azt, hogy e területek felett képes lenne a központi hatalom kizárólagosságot gyakorolni. Másrészt jogilag ezen államokhoz tartoznak a ritkán lakott területek, amelyeknek az integrálása – függetlenül attól, hogy nem ideálisak civilizált városi életre – a központi kormányzat feladata lenne. Abban az esetben, ha a központi kormány ezt elmulasztja, már nem feltétlenül a senkiföldjéről lenne szó, hanem akár az államtól függetlenül egy önálló entitás is létrejöhet. Érdekes észrevétel továbbá, hogy azok a fővárosok, amelyek elhelyezkedése instabilitásra adhat okot, még a gyarmati időkben létrejött központok, vagy a tengerparton találhatók (Mozambik, Szomália, Tanzánia), vagy nincs tengerpartjuk, így a folyónak olyan részén fekszenek, amely messze van az ország közepétől, ilyen például a KDK és Dél-Szudán fővárosa. Vagyis a kelet-afrikai államokban a gyarmati időszakban megöröklött fővárosok az esetek döntő többségében államszervezési problémát rejtenek magukban.

A vizsgált országokat figyelembe véve az egyenlőtlen népességeteloszlás mindenképpen hozzájárul az államok instabilitáshoz, viszont ez a fajta egyenlőtlen eloszlás önmagában nem jelent problémát, inkább kihívásként jelentkezik. A központi kormányzaton múlik alapvetően, hogy megvan-e a szándék a fővárostól messze fekvő területek integrálására, és ha a szándék megvan, rendelkezésre áll-e hozzá az a létszámbeli, anyagi és eszközbeli háttér, amely szükséges ahhoz, hogy ezt véghez tudja vinni. Továbbá fennáll a veszély, hogy a határvidéken élők inkább a szomszédos országhoz kezdenek kötődni, mivel annak fővárosa közelebb van hozzájuk. Ennek kapcsán két példa említhető. Az egyik a Viktória-tó környékén elhelyezkedő három államot öleli fel, nevezetesen Ugandát, Kenyát és Tanzániát. Kenya nyugati, Tanzánia északnyugati és Uganda déli részén magas népsűrűségű területekről beszélhetünk, ami a Viktória-tónak köszönhető, alapot adva egy saját tóvidéki társadalom létrejöttének. Stratégiai szempontból mindhárom államnak érdeke a tóvidéki jelenlét, mivel az édesvízkészletek birtoklása kulcsfontosságú. Ha megvizsgáljuk a három főváros elhelyezkedését, a tóhoz képest egyértelműen Kampala van

a legjobb pozícióban, mivel a partvidék részét képezi, és ez a közelség alapot adhat neki arra, hogy a többi államban élő tóparti társadalom életére hasson, vagy egyfajta lazább kormányzati hatalomkiterjesztést hajtsön végre. Ez a nagy távolság miatt Nairobinak és Dodomának nagyobb kihívást jelent.

A másik példa az Albert-tó partján található magas népsűrűségű terület, amelyen a KDK és Uganda osztozik. Itt érdekes szituáció áll fenn, ugyanis kérdéses, hogy melyik állam kormánya lenne képes a hatalmát előbb kivetíteni erre a térségre. Az megállapítható, hogy mindkét főváros az ország ellentétes részén helyezkedik el, ugyanakkor ezekben az esetekben mutatkozik meg az igazán nagy területű államok hátránya, így Uganda kisebb mérete miatt Kampala tudná előbb érvényesíteni a befolyását az Albert-tó partvidékén, hiszen onnan légvonalban Kinshasa több mint 1000 km-re található. Ez olyan hatalmas távolság, amelyet Uganda két legmesszebb lévő pontja sem közelít meg. Másrészt nem szabad elmenni a határvidékeken található, ritkán lakott sík vidékek mellett sem, hiszen a szomáli–etióp határvonal mesterséges jelenség, így Mogadishu a part menti fekvésének köszönhetően közelebb van ehhez a határterülethez, mint Addisz-Abeba.

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy az itt megfogalmazott következtetések nem fedik teljes egészében a valóságot, ez csupán a térképen fellelhető minták és ábrázolások alapján végzett elemzés. Ahogy a módszertani résznél felvázoltam, ez egy olyan modell, amely számos tényezőt figyelmen kívül hagy, és végső soron a földrajzi problémákra épít. Viszont ideális kiindulópont lehet azzal kapcsolatban, hogy milyen elemi nehézségekkel küzdenek ezek az államok, és melyek azok a gyengeségek, amelyek alapjai ide vezethetők vissza. A korábban említett politikai, etnikai és vallási változók képesek annyira megváltoztatni a helyzetet, hogy módosíthatják az elemzést pozitív vagy negatív irányban. Erre Etiópia és Kenya esete a legmeghatározóbb példa. Mindkét állam jelentős pozícióban van az afrikai államok között, ha a nemzetközi közösségben betöltött szerepüket nézzük. Előbbi rendelkezik az ideális feltételekkel ahhoz, hogy egy stabil államot építsen ki, ami alapvetően meg is valósul. Viszont az etnikai tényező továbbra is jelentős problémát okoz a peremvidékeken, ami Damoklész kardjaként ott lebeg a központi kormányzat feje felett, így folyamatos veszélyforrásnak tekinthető.⁴⁵ Kenya esetében Mombasa kulcsfontosságú, mivel az ország legnagyobb kikötővárosa, jelentős forgalommal. Ezzel a központi kormány is tisztában van, ezért a térség a lehető legjobban össze van kötve a fővárossal. A térképen szaggatott halvány vonal mutatja a két nagyváros közötti vasúti útvonalat, amely rendkívül fontos (9. ábra). Nem véletlen, hogy a gyarmati időszakban épült meg, korszerűsítése és fejlesztése jelentős kínai beruházással valósul meg, gondoskodva arról, hogy a központ minél nagyobb befolyást tudjon kiépíteni a kikötővárosban.⁴⁶ A két példa megmutatja, hogyan lehet az állam alapvető adottságait módosítani a többi változó tényezővel, akár pozitív, akár negatív irányba. Viszont zömében nem történik pozitív előrelépés, ezt mutatja a KDK keleti határvidékének instabil területe, amely

⁴⁵ Lásd bővebben: Marsai Viktor (2021): „Add meg magad vagy halj éhen!” – polgárháború és humanitárius válság Etiópiában. *Horizont*, (12), 1–16.

⁴⁶ Gorecki, Ian: *Kenya's Standard Gauge Railway: The Promise and Risks of Rail Megaprojects*. [online], 2020. 09. 24. Forrás: wilsoncenter.org [2024. 05. 30.].

az erőszakszervezetek melegágya, illetve a szomszédos államokra is veszélyt jelent.⁴⁷ Habár elméleti szinten csak az állam fogalmában szereplő adottságokat (terület, népesség, főhatalom) vesszük figyelembe, eltérő képet kaphatunk a valós állapotokat tekintve, az állami sérülékenység esetében mégis fontos visszamenni egészen az alapokig, hogy megértsük a problémák gyökerét, illetve kórképet tudjunk adni a függetlenség óta végbe ment politikai fejlődés mértékéről, hogy az alapvető kihívásokra és problémákra miként tudott vagy tud reagálni a mindenkorai politikai vezetés. Hiszen az államot alkotó alapvető hármasból csak a főhatalom módosítható, ugyanis ez tud végezni építő vagy adott esetben romboló tevékenységet, a többi kettő hozzá képest adottságnak tekinthető.

Felhasznált irodalom

- Abadias do Nascimento, Martins – Richard Apau (2023): *CODECO Violent Extremism Activities in Eastern DRC: Analysis of Vulnerabilities, Response, and Resilience*. Mohammadia: African Centre for the Study and Research on Terrorism (ACSRT). Online: <https://bit.ly/4i4wh4s>
- About Kenya – Geography*. [online]. Forrás: kenyaembassydc.org [2024. 05. 30.].
- Asante Kingdom*. [online]. Forrás: African Studies Centre Leiden [2024. 05. 30.].
- Besenyő János et al. (2010): *Országismertető. Kongói Demokratikus Köztársaság*. Székesfehérvár: MH Összhadierőnemi Parancsnokság.
- Congo, Democratic Republic of the – Country Factsheet*. [online], 2024. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].
- Democratic Republic of the Congo*. [online] 2020. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Economic Commission for Latin America (1950): *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*. New York: UN Department of Economic Affairs.
- Ethiopia Country Profile*. [online], 2024. 01. 02. Forrás: BBC [2024. 05. 30.].
- Ethiopia Population*. [online]. Forrás: worldometers.info [2024. 05. 30.].
- FAO (2015): *Country Profile – South Sudan*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Federal Democratic Republic of Ethiopia*. [online], 2022. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- French Republic of Somalia*. [online], 2014. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- France – Country Factsheet*. [online], 2024. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].
- French Republic*. [online], 2023. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Fund for Peace: *Fragile States Index Annual Report 2023*. [online]. Forrás: fragilestatesindex.org [2024. 05. 30.].
- Gorecki, Ian: *Kenya's Standard Gauge Railway: The Promise and Risks of Rail Megaprojects*. [online], 2020. 09. 24. Forrás: wilsoncenter.org [2024. 05. 30.].
- Herbst, Jeffrey (2000): *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press.
- Kenya – Country Factsheet*. [online]. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].
- Klimczuk, Andrzej – Klimczuk-Kochańska, Magdalena (2019): Core-Periphery Model. In Romaniuk, Scott N. – Marton, Péter (szerk.): *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*. London: Palgrave Macmillan, 239–245. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-74319-6_320
- Krugman, Paul (1991): Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483–499. Online: <https://doi.org/10.1086/261763>
- Marsai Viktor (2020): *Országismertető. Etiópia*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Marsai Viktor (2021): „Add meg magad vagy halj éhen!” – polgárháború és humanitárius válság Etiópiában. *Horizont*, (12), 1–16. Online: <https://bit.ly/432D7mI>

⁴⁷ Lásd bővebben: Abadias do Nascimento, Martins – Apau, Richard (2023): *CODECO Violent Extremism Activities in Eastern DRC: Analysis of Vulnerabilities, Response, and Resilience*. Mohammadia: African Centre for the Study and Research on Terrorism (ACSRT) Situational Analysis.

- Marsai Viktor – Hettyey András (2013): *Szomália. Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván*. Pécs: Publikon Kiadó.
- Mozambique Country Profile*. [online], 2023. 05. 01. Forrás: BBC [2024. 05. 30.].
- Mozambique History, Geography and Climate*. [online]. Forrás: mozambique.co.za [2024. 05. 30.].
- Patrick, Stewart (2011): *Weak Links: Fragile States, Global Threats, and International Security*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199751501.001.0001>
- Population Growth in Sudan*. [online]. Forrás: worlddata.info [2024. 05. 30.].
- Population, Total – Somalia*. [online]. Forrás: data.worldbank.org [2024. 05. 30.].
- Republic of Kenya*. [online], 2023. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Republic of Mozambique*. [online], 2017. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Republic of South Sudan*. [online], 2017. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Republic of the Sudan*. [online], 2018. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Republic of Uganda*. [online], 2020. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Sudan Geography*. [online]. Forrás: countryreports.org [2024. 05. 30.].
- Tanzánia*. [online]. Forrás: afrikatanulmanyok.hu [2024. 05. 30.].
- Tanzánia*. [online], 2023. 04. 19. Forrás: hu.adat.one [2024. 05. 30.].
- Tarrósy István (2007): Kenya–Uganda–Tanzánia. Kelet-afrikai Föderáció: álom vagy valóság? *Afrika Tanulmányok*, 1(1), 45–55. Online: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4736>
- The World Factbook – Africa*. [online], 2024. Forrás: cia.gov [2024. 05. 30.].
- Uganda – Geography*. [online]. Forrás: washington.mofa.go.ug [2024. 05. 30.].
- United Republic of Tanzania*. [online], 2022. Forrás: geo-ref.net [2024. 05. 30.].
- Wallerstein, Immanuel (1974a): *The Modern World System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel (1974b): The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 16(4), 387–415. Online: <https://doi.org/10.1017/S0010417500007520>
- Where is Sudan Located?* [online]. Forrás: sudanembassy.org [2024. 05. 30.].
- Wilks, Ivor (1992): On Mentally Mapping Greater Asante: A Study of Time and Motion. *The Journal of African History*, 33(2), 175–190. Online: <https://doi.org/10.1017/S0021853700032199>